

ШЕХОВЦОВ О.В.

*аспірант кафедри «Соціальна робота»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

КУЗЬМІНА М.О.

*доктор філософії зі спеціальності «Соціальна робота», доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З СИРОТАМИ ТА ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування (далі – ДПБП), є однією з ключових сфер соціального захисту населення, що набуває особливої актуальності в умовах трансформаційних процесів, які переживає українське суспільство в період війни. Збройний конфлікт, соціальна нестабільність, масштабне внутрішнє переміщення населення, зростання рівня соціального сирітства – усе це вимагає системних, адаптивних та інноваційних підходів до організації соціальної роботи з цією категорією дітей.

У наших попередніх дослідження [1] акцентується увага на феномені соціально-психологічної ексклюзії дітей-сиріт у період війни. Автори підкреслюють, що відчуття відчуження, соціальна ізоляція,

депривація позитивних емоційних зв'язків та брак життєвих перспектив спричиняють глибокі психосоціальні деформації. Практичні підходи до подолання цього явища мають ґрунтуватися на принципах інтеграції, нормалізації та соціального залучення, що передбачає створення безпечного, розвивального середовища та надання комплексної підтримки.

Одним із пріоритетів практичної соціальної роботи з дітьми цієї категорії є формування механізмів ефективної соціалізації. Ключовими агентами соціалізації дітей-сиріт у системі освіти є наставники, педагоги, соціальні працівники та однолітки. Соціальна робота має на меті не лише включення дитини у навчальне середовище, а й активну участь у позашкільних заходах, гуртках, волонтерських ініціативах. Це сприяє формуванню почуття причетності до спільноти, розвитку комунікативних навичок, зростанню впевненості у власних силах [2].

Важливим практичним інструментом у соціальній роботі з сиротами є індивідуальний план соціального супроводу. Цей документ дає змогу врахувати особливості кожної дитини, її потреби, цілі та ресурси. Як підкреслюється у дисертаційному дослідженні Кузьміна В.В. [3], соціалізація сиріт у вищих навчальних закладах має відбуватися через підтримку особистої ініціативи, розвиток автономії, наставництво та створення умов для самореалізації. Надзвичайно важливо, щоб діти, які досягли повноліття, не залишалися без підтримки, а були включені до програм постінтернатного супроводу.

Особливу роль у практиці соціальної інтеграції відіграють психолого-педагогічні технології. Соціальний працівник повинен володіти знаннями з психології травми, конфліктології, розвитку емоційного інтелекту, а також навичками міжособистісного посередництва. У роботі з дітьми, які зазнали тяжких втрат, важливими є практики емпатійного слухання, арт-терапії, групової підтримки, казкотерапії, а також стабільна присутність дорослого, здатного створити відчуття безпеки [4].

Система соціальної роботи з дітьми-сиротами не може бути ефективною без правового підґрунтя. Автори розглядають ключові правові засади соціальної роботи з дітьми-сиротами та ДПБП. Також наголошуються на необхідності дотримання принципів найкращих інтересів дитини, пріоритету сімейного виховання, забезпечення права на освіту, охорону здоров'я, житло, а також захист від дискримінації. Практичні підходи повинні базуватись на поєднанні юридичного супроводу та емоційної підтримки, особливо в процесі переходу дитини від інституційної опіки до самостійного життя [2].

Актуальною також є практика роботи з сім'ями, які приймають дітей на виховання. Як свідчить досвід соціальної роботи з сім'ями, що

виховують дітей з розладами аутистичного спектру [5], надзвичайно важливо створювати індивідуальні програми сімейного супроводу, проводити навчання для батьків, здійснювати психологічну підтримку та супервізію. Такий підхід доцільно інтегрувати й у програми підтримки прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу.

У цілому, практичні підходи до соціальної роботи з дітьми-сиротами мають бути комплексними, міждисциплінарними, заснованими на гуманістичних засадах і партнерстві. Особлива увага повинна приділятися підготовці фахівців – соціальних працівників, педагогів, психологів – до роботи в умовах високої емоційної напруги, конфліктних ситуацій, травматичних переживань. Важливо забезпечити належне професійне навчання, супервізію, методичну підтримку.

Таким чином, ефективна соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, передбачає глибоке розуміння психосоціальних викликів, з якими стикається ця категорія, і впровадження практик, які не лише захищають, а й розкривають потенціал кожної дитини. Соціальна робота має бути не просто інструментом допомоги, а засобом глибокої соціальної інтеграції, що формує майбутнє дитини як повноправного члена суспільства.

Список використаних джерел

1. Кузьмін В.В., Кузьміна М.О., Шеховцов О.В. Соціально-психологічна ексклюзія дітей-сиріт в трансформаційному українському суспільстві в період війни. *Психологія та соціальна робота*. 2025. Вип. 1 (61). С.160-169. URL: <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2025.1.15>.
2. Кузьмін В.В., Стадник А.Г., Іванов С.Р. Основні агенти соціалізації сиріт у середніх та вищих закладах освіти України. *Габітус*. 2023. Вип. 46. С. 90-95. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/46-2023/13.pdf>.
3. Кузьмін В.В. Соціалізація сиріт у вищих навчальних закладах України : соціотехнологічний аспект. Автореферат. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2013. URL: <http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/3594>.
4. Кузьмін В. В. Теоретичний аналіз проблеми інтеграції у суспільства дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : соціально-психологічний аспект. URL: <http://journals.urau.ua/apppf0>.
5. Балухтіна О. М. та ін. Система соціальної роботи із сім'ями, які виховують дітей з розладами аутистичного спектру. *Наук. часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 5*. 2024. Вип. 97. С. 5-10. URL: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2024.97.01>.
6. Стадник А., Кузьмін В., Кузьміна М., Мещан І. Правові засади соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування в Україні. *Всвітливость. Humanitas*. 2024. № 2. С. 51-58. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.8>.